
I.

Nyolc lovat vezetett: négyet maga mellett, négy meg mögötte lépdelt. A paták zakatolása egyszerre megszűnt: a kövezett útról a folyópart sarába léptek. Nyirkos sötétség göngyölödött fel a víz felől.

Egy pillanatra visszatartotta lélegzetét.

Figyelt.

Nem a léptek utálatos cuppogására, hanem a lovak lélegzésére. Összevonta szemöldökét. Legszívesebben megállt volna, de inkább még jobban kilépett: nem akarta késleltetni a kellemetlen dolgokat. Hadd legyen vele tisztába. De így? Mit lehet így megtudni? Egy rövid rostán a selymes barackok közt néhány diót is le-le engednek.

Van, amikor csak diók gurulnak.

És ilyenkor egész rövid és rongyos a rosta.

Hirtelen megfordult, és megállt. A mellette haladó lovak kifaroltak, és topogtak, de az a négy sötét mén, amellyel most szembe találta magát — szinte katonásan megállt. Hátukon a város gyér, távoli fakó fénye vékony fémes lepedékként időzött.

„Igen. A diók! Megette a fene, szekercét kellene fogni...”

Egyre csak ezt ismételte, és lehunyta szemét. A legyezőként kifordult lovakat elengedte, és felszabadult kezével előbb az első két ló orrát simította meg. Azok felkapták a fejüket, de azon nyomban meg is nyugodtak.

„Tovább kellene csinálni, de minek. Tovább, de minek? Úgyis tudom, melyik az! Nem tudom, melyik az, de a másik kettő közül az egyik...”

— A másik kettő közül az egyik! — ismételte meg hangosan. Káromkodás volt ez, borzalmas szilok. Aztán mégiscsak megsimította a másik kettő orrát is. A tenyerén érezte a meleg párát. És tudta már, hogy melyik a beteg.

A folyó felől a tarkójába lehelt a hideg hajnal. Arra gondolt, hogy ezt a lovat szántsándékkal sózták a nyakába, hogy ettől már mást nem is

remélhet, mint a közös beteljesülést. Ilyesvalamit gondolt. A ló és ember közös vége. A beteg ló és a szegény ember: dióhéj a rostában. Ahogy megáll.

— János!

Nem hallotta. Vagy ha igen, akkor is csak a bőrén vagy a ruháján érezte inkább a sötétből jövő kiáltást. Akkor szembefordult a szürkébe fakuló sötétséggel:

— Vágjon agyon az isten!

— János! Gyere már! Mit szutyakolsz ott, a fenét?!!!

— Szekercét!

Most összeszedte magát, és megindult lefelé a töltésen. Ismét az az utálatos cuppogás, és semmi más! Sár mindenfelé; sárból volt az ég is, a levegő is.

A szürkületből most gyér fény tűnt elő. Egy lámpa himbálózott a víz fölött a dereglye tatján. Egy ember állt a parton: ködmön volt rajta, kucsma a fején. Nagy bozotos, sötét folt a szürkületben.

— Hol vagy már?!!!

A lovak megálltak. János is állt, mintha azon gondolkodott volna: forduljon-e vissza, válaszoljon-e? Mit tegyen?

— Mihály bátyám, vége van mindennek!

A gubancos árnyék megmozdult:

— Te betértél a Kormosba, mi? Nem megmondtam, hogy ne azzal kezd a hajóséletet?

— Nem tértem be, de ez a ló beteg!

— János, János... Na, menj, feküdj le. A „kuckóban” ég a tűz. Na... — Az ember idegesen intett kétszer-háromszor is. Ezt már ki lehetett venni egész világosan.

— Mihály bátyám, becsaptak ezzel a lóval, de agyonverem azt a csi-szárt. Azt mondom: agyonverem még ma!

— Hány éves vagy te, Tari János? — kérdezte a ködmönös.

— Mi légyen a lovakkal?

— Hány éves vagy te, Tari?

— Vizzel megyünk, akkor nem vontatunk?

— Azzal megyünk, de sietni kell.

— Nem vontatunk?

— A „koporsó” orrában van hely a lovaknak. Vezesd be őket.

— Kivéve ezt az egyet.

— Az a beteg?

— Ez.

Megint csend. A ködmönös dorombolt, aztán pipát vett elő.

— Temesvár tele van rendőrrel — szólt utána Tari Jánosnak, aki egyenként vezette fel a dereglyére a lovakat. Egyet kint hagyott. Azt az egyet.

Már egészen kivilágosodott, de még minden színtelen szürke volt, csupán a lámpa a hajó tatján vöröslött.

— Tele van... de tolvajokkal is tele van. — Fokos volt a kezében.

Felvetette magát a lóra.

— Hallgassa csak meg a lélegzését.

— Te hallod. Az elég. Minek nekem is hallani?

— Mihály bátyám, egy óra múlva itt vagyok.

— Temesvár nagy város, Temesvár nem Becskerek.

„Ez az ember beteg és öreg. Ez az ember csak fenyegetőzik.” Egyszerre mindent betegnek látott, és ez még jobban feldühítette.

— Na, gyerünk, Dögvész! — vágta bele csizmája sarkát a ló vékonyába.

Kocogva fordult be a szendergő városba. Április közepe volt, de sokkal hidegebb és kellemetlenebb időjárás, mint egy évvel, kettővel előbb. Tari János arra nagyon jól emlékezett. És mosolygott a gyér bajsza alá:

— Kiderül, vagy agyonverem, és a vére fusson ki.

De nem így gondolta. Nem a vérré gondolt. A kiontottra.

A ló lépésben haladt, nem tartotta soká benne a sarkantyú az akarást.

János különösnek tartotta ezt a reggeli csendet, ezt a mozdulatlanságot a szép nagy házak között. Csak a vásártérnél volt valami mozgás, ahol az istállók sorakoztak meg az olcsó áldomás-kocsmák dohos, nyirkos szállásaikkal.

Megállt. Itt, a Kürtben csapott a tenyerébe a gazembernek. Várjunk csak: a Vadliba innen valahogy északra volt, oda ment... de lehet, csak újabb boltot kötni. Lehet, csak sétálni, bámészkodni. De mondott is valamit a Vadlibáról. Hogy kimeszelték már kora tavasszal. És nevetett. Ezen. Hogy kimeszelték. Neki. Mintha neki meszelték volna? Csekonits ganájának. Csekonitsot nem is látta. Ki tudja, melyik ispánja bízta meg ezzel a munkával?

Leszállt a lóról.

Hallgatta a lihegését.

Ez nem lehet igaz!!!

Semmi gyanús!!!

Közélről nézte a lovat, fülét a csodálkozó mén orrához nyomta, aztán nevetett. Hangosan, hogy az egész vásártér környéke visszhangzott tőle.

— Tudod-e, te, mennyibe kerültél?

A ló figyelőn mozgatta füleit, és tágra nyílt szemmel nézte a reggelben megnyúlt, hosszú, vállas embert.

Akkor megint a rosta és diók, és János odakötötte a lovat egy fához, majd átment a Vadlibához. Nagy udvarán borzalmas piszok, hátul az istállók, oldalt az alacsony nádas eresz alatt tíz-tizenkét ajtó.

Egy istállófiú jött ki az egyik fészerajtón.

— Hol van Csekonits csiszára?

— A gróf úr... embere...

— Neked gróf, nekem nem!!! Na, hol van?

— Az első szobában mondta Hanzi bá...

— Ott legelő?

— Nem, a másik bejáraton, a söntés mögött... de ott...

Nem várta meg a gyerek szavait, már kint is volt az utcán.

„Tudod-e, te gazember, mit jelent nekem egy ló? Ha nem tudod, mert az is lehet, hogy nem tudod, akkor majd én megmondom. Megmondom? Nem, akkor majd én megmutatom.”

Eddig mindössze háromszor volt Temesváron, kétszer szekéren, egyszer gyalog; de valahogy már az első benyomása az volt: itt betegek vannak. Vagy ilyesmi. A munkások itt nem hangoskodnak, a kocsisok sunyik, az urak köhécselve járnak, és, a fene egye meg, az asszonyok szomorúak. Tari János undorodott ettől, de ezt nem is tudta, csak valami

legyőzhetetlen belső indulat lökdöste állandóan a tagjait. Ez a belső tülekedés vitte most is a másik bejárat felé, ahol a kupec aludt.

A kilincs nem engedett. Ez megint valahogy lealázónak tűnt. Nagyon városinak.

Visszanézett.

A ló őt figyelte.

Sötét pej volt, barátságos mozgású, kíváncsi tekintetű.

És nézte, figyelte őt a ló.

A kilincs ismét csak nem engedett.

Akkor a söntés mögül csörömpölés hallatszott, majd nyikorogva kinyílt a kocsmajtó.

Egy sápadt, véres szemű, kövérkés ember állt meg mellette. Olyan őrnökfélének nézett ki.

— Nyitják?

— Látja.

— Látni látom...

János lelépett. A félhomályban egy asszonyt látott seprűvel a kezében.

— Nem inni jöttem — mondta csendben.

Az asszony feléje se nézett, csap sepert, és ásítózott.

— Hol az egyes?

— Mi?

— Hol az első szoba?! Az első szállószoba...

Egy pillanatra megingott a magabiztossága. Az asszony most abbahagyta a sepregetést, ismét ásított.

— Ott vendég van. Alszik még.

— Tudom, hogy vendég van, és azt is tudom, hogy alszik, de én... nekem be kell menni hozzá. Lőügyben. A ló odakint áll.

Ezen maga is elmosolyodott. Mert mi lenne, ha bevezetné a lovat a csiszár ágya mellé, és a kötőféket a csiszár nyakára hurkolná...

— Itt erre is bemehet — mondta az asszony, és a háta mögé bökött a seprűnyéllel. — Különben inni még nem lehet. A gazda nincs itt. Nem lehet.

Ez már a vörös szemű őrnöknek szólt, aki ott topogott János mellett.

A szoba sötét volt, és a két ágyon keresztben feküdt a csiszár. Csizmáit le se vetette, úgy hempergett bele az ágyba isten tudja, hány órákor az éjjel.

Arca dagadtnak tűnt, és erősen borostás volt, és csak most látta Tari, hogy ez az ember vörös. Vörös volt a haja, a bajsza meg a szemöldöke is.

Ismét megkezdődött benne az a dulakodás, az a lökdölözés.

Fokosa nyelével megbökte az alvót:

— Baj van, testvér!

Egyszerre nagyon haragos lett: önmagára haragudott, mert ennek a bűdös vörös patkánynak azt mondta **TESTVÉR**.

És eszébe jutott, hogy a ló most odakint a kocsmajtót nézi. Lehet, hogy nem is beteg, vagy nem olyan veszélyes... ehhez ő azért mégse ért olyan nagyon.

Megfordult, hogy távozzék, de a vörös időközben felébredt.

— Ki az?!!!

Tari megfordult, és a dagadt vörös arc közelébe hajolt. Nem, ez az ember... Még látásból se ismerheti Csekonitsot.

— Kend még látásból se ismerheti Csekonitsot!

A vörös most leugrott az ágyról, zavarodottan kapkodott, és látszott rajta, hogy azonnal segítségért kiált, de nem jut levegőhöz.

Tari odalépett egész közel hozzá:

— A ló beteg. És ludja-e, mit fizettem én kendnek ezért a beteg uradalmi gebéért? Ha most kiengedem szép csendben a belét, az se hozná helyre a dolgot. Na, elő a pénzzel. A koronákkal. Hol a pénz, pajtás? Csak ezért az egy gebéért!!!

A vörös vacogott. Nem értette, mit beszél a jövevény. Akkor lero-gyott az ágy melletti festetlen székre:

— Én már igazán nem tudom... Negyvenhat lovat hajtottunk fel... ezek az állatok...

Csend. Hosszú, értelmetlen csend.

— Csak ezt az egy lovat vegye vissza, mert beteg! Én az életemet adtam ezért a pár lóért, most mi lesz? Két mérföld után megfullad, vagy mit tudom én, mi lesz vele. Elő a koronákkal, és én megyek. A ló ott áll kint a vásártér túloldalán a Kürtnél. Egy fához kötöttem. Rendes tekintetű állat, de beteg.

Tari érezte, hogy túl soká beszélt, az ember az ajtó felé vetette magát. Tariban megint lökdölözés, dulakodás kezdődött, és a fokos lesújtott.

Amikor átlépett a vörösön, ezt mondta:

— Nem is akartam olyan nagyon visszaadni azt az állatot.

Fojtott nyöszörgést hallott a csizmái alatt és valami kaparászást.

Becsukta maga megett az ajtót.

Az írnok bort ivott.

— A gazda nélkül is?! — kérdezte élesen a gallérjába húzódott filisztértől.

Ahogy kilépett az utcára, már sürgés-forgás fogadta. „Hát lehetséges ez? Alig negyed óra alatt...”

A ló halkan felnyerített, és megrázta fejét.

— Na, Dögvész, megyünk hajósnak. Ha kibírod hazáig, nem jössz többet Temesvárra. Hacsak nem a vágóhídra. Dögvész!!!

A parton nagy nyüzsgés fogadta, valaki költözködött, költözködni szándékozott, és szegényes holmiját hordták be a „koporsóba”, ahogy a dereglyét nevezték.

A lovat bevezette a többi közé, még egyszer jól megnézte, meghallgatta, aztán fanyar mosollyal az arcán ezt mondta Körtési Mihálynak, az öreg hajóstársnak:

— A csiszárja hörög ennek a torkában, vagy maga a botosispán úr, isten verje meg kézzel-lábbal. Mehet a hajó? Berakodtak már ezek a szerencsétlenek?

II.

Somogyi Imre, ez az ötven körüli, dús hajú, dörgő hangú ember egész délelőtt az utcákat róttá. Egyszerűen nem fogta sehol a hely.

Háromszor is bekukkantott a községházára, Kis János forspontos a beosztottjával borozott lent az istálló előtt.

— Igyon, Imre bátyám, ez már úgyis a vége a százhektósnak...

Somogyi meghúzta, a heccet észre se vette, már megint ment az utcákat járni.

Déli harangszókor a Bega töltésén hatan álltak, hatan nézték a vizet, a gátat, az eget.

— Ide figyelj, Imre, nekem valami eszembe jutott... — mészáros Kolozsvári Imre, a legidősebb a társaságban.

— Csak mondd, itt mást úgyse lehet tenni...

— Tegyük rendbe a töltést, bővítsük ki a Bega medrét, és rakjunk a töltésre oldalt is, felül is egyméternyi földet.

— Mikor? — Csak ezt kérdezte Rác Pali.

— Doboltasd ki reggel, Imre...

— És meddig jutunk vele?

— Nem tudom, de ha apadna a hét végéig, őszre meglennénk a felső útig; beszélni kell a Szerb Ittabé-iekkel is, ha...

— Azok magasabban vannak, nem állnak oda kubikolni, hogy neked jobb legyen...

— Három éve, hogy volt az árvíz, akkor ők is úsztak!

— Igen, de csak az Újtelep, ahol a temető sarka van.

— Beszélni kell velük!!!

Hosszú csend következett.

— A Kis- és Nagykaszáló mindig csicsog, de Jorgován, az nem! — Ez az epés mondat Radnai István ajkát hagyta el. A nagy Radnai család utolsó sarja, aki ötévi aradi szerencsepróbálás után egy hónappal ezelőtt hazajött, és most már reggel óta a Bega vizét nézi, nem az árvizet rettegő ő, ez a víz hozza hajón Esztit a három lánnyal. Hol vannak? Meddig értek már? Ma kell érkezniük.

Hirtelen hátrafordultak mindnyájan. Összevont szemöldökkel nézték a lovast. Kacsaringósan léptetett, a lovat alig bírta visszatartani.

— Olyan bolond, mint az öregapja! Deák. Gőgös.

Somogyi émelygő gyomorral fordult kelet felé, az ólomszürke víz nevetett. Szürkén, kövéren, folyvást.

— Hát, Radnai, mi a baj? — kérdezte a falu bírása az őszbe szökő halántékú harmincas fiatalembert.

Az néhány lépést tett a víz felé, aztán levette kucsmáját.

— Semmi baj, Imre bíró! Semmi baj. Hazajöttem, most ez a fene gyors víz Eszttert is hozza. Meg a lányokat. Mind a három zsiszerét. Jó, hogy ilyen gyors, de nagyon mossa a partot. Nem jó, hogy gyors... Azt hallottam, Óteleknél már szakadt a part. Temes megyében...

— Ez Torontál, és ez Magyar Ittabé!!!

Kolozsvári Imre nagyot köpött a víz felé, aztán Somogyihoz, a bíróhoz fordult:

— Aki elmegy, az menjen... de ne jöjjön vissza, hogy okoskodjék, meg hogy móresre tanítson minket. Na, isten veletek, és jó étvágyat az ebédhez... már akinek van...

Radnai az utolsó szavaknál már nyüszített, mint egy kötözött eb, de visszatartotta magát. Amikor Kolozsvári a töltés túloldalán eltűnt, átkiáltott neki:

— Kend az okos, Imre bácsi, kend az éhes, jó étvágyat!

A bíró hangosan nevetett:

— Hát, Radnai, ebből lesz a csapdilecsaci! Kolozsvári megharap, de nagyon megharap egy este.

— Mert kutya szülte.

Elképedve nézték a lángoló arcú fiatalembert.

— Hogy milyen okos vagyok, azt nem tudom, de hogy innen el nem űznek, az is biztos. Apám hagyatékából jóllehet semmi se maradt. A Nagy utcai házat Váriék bitorolják, még a nyári konyhát is alig kaptam meg. No, nem baj, lesz itt még kenyértörés és apagyilkosság is, meg fertelem elegendő, hogy elfeledjék az én hazatérésemet. Mert ez most mindenkinek baja és fejfájása. Hát akkor: jó étvágyat mindenkinek. Üres a zsebem, a gyomrom, de ITTHON vagyok.

Somogyi, a bíró bólintott:

— Itthon vagy, Radnai. Itthon vagy. És isten hozta Patai Esztert, a feleségedet is. Meg a lányaidat. Úgy mondtad: mind a három leánygyerekek?

Radnai megilletődve nézett a bíró szemébe, és hosszú idő után bólintott:

— Igen, Imre bátyám. Mind a három leánygyerek.

— A hajót még nem kell várnod. Alkonyatnál előbb nem hozza azt a víz. Mert lefelé most a dereglye vontatná a lovakat, amilyen gyors az ár. No... Gyere velem. Beszédem volna a nagykaszáló-beli földdel kapcsolatban...

— Én mégis várnám azt a hajót. Nem megy ilyenkor a beszéd se, ahogy kell: az ember mindig máshova figyel belül.

Rácz Pali is lejjebb lépett a töltés oldalán. Egész közel Radnaihoz.

— Menj csak el vele — súgta oda komolyan.

A Bega mindnyájuk szemében megmaradt azzal a beteges, szürke nevetéssel.

A lovas legény megint ott páváskodott a bíró meg Radnai előtt. Egyikjük se szólt. Radnai, mert nem ismerte fel a legényt, Somogyi meg, mert legszívesebben leütötte volna a ló hátáról ezt a takonypócot.

Akkor a lovas hirtelen szembekapta magát a gyalogosokkal. A lovat megállította, és szélesen mosolygott. Alacsony, veszélyes kék szemű, széles járomcsontú, természetéhez aránytalanul nagy tenyerű legényember volt.

— Járatod, járatod?

— Járatom, Imre bátyám.

— A nyáron meg majd ott döglik a barázdában.

— Deákék lova még nem döglött ott. Ez lenne az első.

— Na vidd az útból magad! — kiáltott a lovasra a bíró.

A legény felnevetett, és megugratta a pejkit.

Radnai visszapillantott a Bega felé. Kucsmáját egész idő alatt a kezében tartotta.

— Melyik Deák ez? — kérdezte végül a bírótól.

— Majd megismered. Ördögfattyá. Olyan gőgös, mintha legalábbis Báthory-vér folya ereiben. De egyszer majd kiereszti neki valaki, és akkor oda a nagy mivagyokén.

Radnai nem tudott a nagykaszálóbeli földre gondolni, és az egy kicsit boldoggá is tette: első ízben van, hogy a világon semmitől se fél. Csak a felesége meg a gyerekek érjenek haza szerencsésen. Ez a boldogság, ez a belső lángolás valahogy még a bíróra is átragadhatott, mert azt mondta:

— Az ember akkor érzi a hiányát az asszonyállatnak, ha nincs vele hetekig. Meg hát a gyerekek... Leánygyerekek, ugye?

— Maris, Eszter meg Roza... Rozika — és szélesen, tán még a homloka szögleteivel is mosolygott. Eszébe jutott, hogy a bíró a földről akar beszélni. Várt egy ideig, akkor odafordult Somogyihoz:

— Imre bátyám, mi baj van a földemmel?

A bíró meghökken, aztán bosszúságát a bajszába oldotta:

— Mi lenne... majd beszélünk róla. Beszélgetünk ebéd alatt. Egyél egyszer te is bírói eledelt, hogy ne rázzon a hideg miatta, meg a titulus miatt.

— Imre bátyám, én a titulusokat értem. Jobban, mint gondolná: Arad után.

— Hát ez az.

— Mi?

— Arad!!!

— De... de hát mi van Araddal?

— Te azt jobban tudod, fiam. Azért hívtalak, hogy ne hőbörögj itthon is a titulus ellen. Apád írástudó ember volt, három bátyád is...

Somogyi most hirtelen elhallgatott. Nem tudta, mihez kezdjen ezzel az alapjában véve ismeretlen emberrel. Mit mondjon neki a saját megválasztásáról? Arról, hogy jövőre ismét szóba jön az ügy, neki nem fűlik a foga az egészhez. De van itt egy csomó baj...

— Az isten verje meg a járásbíród. Agyon kéne verni!!!

Somogyi meglepődött, elsápadt azon, amit mondott. Pedig ő mondta. Kiabálta szinte. Radnai három lépéssel mögötte állt, és nem tudta, mitévő legyen. Csak nyelt, és nyelt, és nem bírta kiköpní. Pedig tele volt a tüdeje, a gyomra... Ki kellett volna most üríteni mind, amit hazahozott Aradról.

— Imre bátyám, hát volt itt a járásbíró?

Somogyi összeszedte magát:

— Én voltam Párdányon. Hívatott. Mennem kellett. Te, nem tudom, ismered-e Manzot. De ez nem veszélyes. Mert tudja, hogy sváb. Nem ő a mi ellenségünk...

Időközben tovább ballagtak, és az utolsó szavaknál már a Zsebengő utcai Somogyi ház előtt álltak.

Radnai nem is figyelt a bíróra. Eszter volt az eszében. Meg a lányok. Meg az, hogy Arad után most itthonról is elűzhetik. Bizonytalanul nézett az ég felé. Gyenge fénye volt. „A Nap” — gondolta. És az az ember, aki Deákot megveti, mert olyan gögös mer lenni, mint ő.

— Belenézel hát a bíró tányérjába? — kérdezte Somogyi sötéten.

— Miért kérdi ezt, Imre bátyám, ha már úgyis hívott?

— Na, akkor bújj be! — kiáltotta, és vállon ragadta a fiatalembert. — Erzsók!!! Itt van ez a hitetlen kutya, egész nap jártam a falut, míg aztán a Begán leltem, mint egy csikászt.

Az asszony csendes, mélyen ülő szemével szinte bocsánatkérő, őszbe futó haját szorosan a kendő alá rejtette. Kettőt lépett hátra, és szélesre nyitotta ura meg a jövevény előtt az ajtót. Jó napot kívánt, és már fordult is a kaszroly felé, hogy az asztalra tegye.

Radnai megint a vízre gondolt, meg arra, hogy annak a szegény asszonynak mennyi küzdelmet jelentett a szegényes maradék holmi szállítása. Meg a gyerekek.

Már rég ette a bírói ebédet, köznapi étel volt, hús nélküli, de ahogy az ittabeiek szokták: erősen fűszerezve... ette, és akkor, maga se értette, miért, megkérdezte:

— Imre bátyám, és a gyerekek?

— Azok is megjönnek rendben, a hajóval meg Esztereddel.

Radnai megint a tányérja fölé hajolt, nagyon szégyellte, hogy a házigazda nem értette a kérdést. De a fal mellől megszólalt az asszony:

— A mi gyerekeink már nem jönnek meg soha. Imre, Imre...

A két éhes férfi egyszerre hagyta abba az evést. A bíró előbb elsápadt, aztán szinte belezöldült a kínba.

Szíz Erzsébet nem félte az ütését, nem félte már, csak az életet.

Akkor a bíró felállt, az asszony felé indult, keze ökölbe szorult, és a szeme villogott. Odament egész közel hozzá, a lüktető, gyors egymásután ki-kitóduló lélegzett megtáncoltatta felesége homlokán azt az egy-két ősz szálát. Akkor a bíró az asszony feje mellett belevágta öklét a falba. Az évente egyszer meszelte. Úgy belevágta, hogy a mész a ronszos öklén maradt, és a kifakult kendőre pergett. Pergett szemérmetlenül.

Radnai felállt, és valamit mondani akart. Talán hogy elmenne a kikötőbe... hogy... Radnai bűnösnek érezte magát, mert ez a két ember boldogtalan. Beszélni akart, akkor meglátta kezében a tele kanalat, és lassan visszaengedte a tányérba. Beszélni akart, de látta, hogy a két ököl megpuhul, és megnyílik. Olyan erővel vonta magához az asszonyt, hogy annak a lelke is szinte átvágódott belé. Nyit is, mint egy kutya. Radnai megint szólni akart, de végül is csak lecsúszott a szék támlája mellett az ülökére.

Nem akarta hallani, de valahogy ott volt a Bega szürke háta felett a hang: „Erzsókom, te huhubagoly! Erzsókom, te szerencsétlen állat. Úgy megnő még egyszer a te ágyérod, akár a szüreti kenyér. Erzsókom, te átkozott szószegő, hát már megint egyedül mentél a temetőbe? Te alávaló, hát nekem csak a fekete gyümölcsöt hozod?”

A vendég befogta, két tenyerével betapasztotta fülét. Nem akarta most hallani ezeket a szavakat. MOST nem kellett neki senki gondja-baja: eleget hordott ő már a lelkében. Másét is, sajátját is.

A bíró egy idő múlva kiment a szobából. Az asszony még mindig ott állt vértelen arccal a fal mellett.

Radnai dadogva megköszönte az ebédet, aztán kiténfergett a féltető alá, aztán ki a kapun az utcára. Legbelül keserűség mellett ott érezte azt az árnyalatnyi örömet is, hogy a bíróval nem találkozott az udvaron, hogy nem kellett elkészönnie tőle.

„Azt mondta, mindent jelentettek Aradról.”

Megállt. Ez borzalmas. Vagy csak egy pillanatra tűnik úgy. Mert, ugyan mit tehetnek itt ellene? Ha Aradról eljöhettek, ha nem verték agyon, és nem szúrták ki a szemét...

A szemét...

„A szememet.”

A víz dagadt; szürkésárga kása volt inkább, mint víz. Radnai már nem a múlt bajokra gondolt. Erre a vízre kellett figyelnie nagyon.

„Sárga tejfel, sárga kása... ez valahol felszedte a partot, az pedig nem lehet jó. És miért haragszanak rám itthon, miért nem szeretik ezek, ha visszajön valaki?... Apám, igaz, sohase ment el. Apám egyenes ember volt, én vagyok az utolsó férfileszármazott a Radnai családból... Földem nem maradt, fedél sincsen már igazi a fejem felett, de itthon vagyok!”

A víz megint változtatta a színét.

Radnai egész az ázott vízparthoz állt, leguggolt, közelről vette szemre a vizet.

„Hülye és haszontalan ember vagyok.”

Belemártotta a kezét. Hideg borzongatta.

„Hol lehet a hajó? Leért-e már Ótelekig?”

Elindult víz ellen. Előbb csak lassan, nagyon türtöztette magát. Aztán az volt az érzése, hogy kiszakad az egész belső része, ha nem enged a belső parancsnak.

„Kicsi asszonyom, kedvesem, szegényem... Kicsim, szegényem, okosom. Tépett vagy, rokkant és tehetetlenül is tevő...”

Zakatolt benne minden, és már futott a parton, és homlokán kis csatornába futott össze a keserves belső pára.

A lányokra gondolt aztán, és most még gyorsabban futott. „Azok a kis madárszemű, sápadt lelkecskék... nekik is meg kell sínyleni a nagy kirándulást...” Már Szerb Ittabé is mögötte maradt, futott a szürkéssárga árral szemben és rettenetesen félt attól a semmitől, ami egyre szélesebbre tárulkozott előtte.

„Bolond vagyok, ez most már teljesen biztos, de nem lehet megállni. Ámokfutó vagyok, ne kerüljön senki a szemem elé, mert megölöm... Hol fogunk aludni, kedvesem? Mézet is szerzek majd a lányoknak, és egyszer majd mindent elfelejtünk.”

Megtorpant.

„Elfelejtünk?”

Olyan volt az, mint amikor búcsúzik az ember az élettől meg azoktól, akik az életé maradnak.

„Nem felejtünk el semmit!”

Aztán már hangosan kiabálta, üvöltötte, bömbölte.

A korai szürkület valahogy elvette a hangja élet, erejét. Elvette a hangja színét és indulatát. Kihérélte a hangját, és ez magához térítette.

Meg a part vége.

Meg az a tíz-tizenöt acsarkodására nem figyelő, szürke lapátos, ásós alak.

Nincs tovább a part.

Elsinkófázták a kincstári mérnökök. A robotosok. A múlt sinkófázta el: alacsonyabbra lett töltve, mint amilyen most a víz.

Nekiiramodott, de két atyafi útját állta.

— Ez is a napkeleti király udvarába indult! — mondta az egyik. Az arcát nem láthatta, de a hangjáról ítélve kegyetlenül goromba ember lehetett.

— A hajót... erre kell... már amikor én elkezdtem...”

Körülállták.

Még mindig nagyon lihegett.

Valaki pipára gyújtott, aztán ásóját teljes erőből belevágta a csicsogó partba. Ott, ahol a víz nyaldosta.

Akkor még egyszer körülnézett, és várta, hogy történjék már valami.

— Kentek ótelekiek? — nyögte ki végül.

Csend.

A pipás közelebb jött hozzá:

— Te meg kiféle vagy? Mit acsarkodsz itt, mint egy hülye?

— A hajó elé indultam... de...

— Nincs tovább. Eszi a víz. Három lépésre innen már ölnyi mélyen elkopott. Eszi a víz. Ha fűzet dugdostak volna mindjárt az elején belé, annak gyöke-boga fogná.

Radnai megtörölte a homlokát, és sóhajtott:

- De itt... a part is alacsonyabb volt. Hogy lehet az?
 — Lesz még másként is, cimbora! Lesz még cudarabban is!
 Megint tett néhány lépést a víz felé, aztán vissza.
 — És... meddig áraszt... végig? Felfelé meddig?
 — Ha VALAKINEK úgy kell, a Kárpátokig!

Radnai agyában valami megállította a gondolat kerekét. A fogaskerek közé szorult egy ismeretlen sejtés. Megpróbálta hátrafelé forgatni: semmi eredmény.

„Ez a föld még fiatal, a nádlós alighogy befejeződött. És még nem is mindenhol...”

— Ez a föld még fiatal... mag van benne... — elkeseredett a szája íze, megint úgy érezte magát, mint amikor üvöltözött a parton, és szavait kiherélte a... a levegő.

— Na, gyújts rá, mi lassan elmegyünk... Az a mag a földben, a víz alatt... a mienk. És mi rágyújtottunk, és megyünk haza, ha már az otthonunkat is meg nem olvasztotta lábom a víz...

Radnai nem gyújtott rá, csak nézte ezeket a különös embereket. Valahogy irigyelte őket, azt a konok némaságukat, a fel nem fedhető gondolataikat. A...

Három bődönhajó billent bele a már feketeszürkébe árnyasodó vízbe.

Nem tudta, merre mennek. Hol azt látta, keletre irányítják magukat, hol északkeletre látta elevezni őket. Aztán határozottan délre vette ki sötét foltként őket a víz és ég közé szorulva.

Lábán a csizma egyre hidegebbé vált; körös-körül víz és víz.

III.

— Ez nekem nem elég. Én ezért jöttem ebbe a békalencsés, csíklakta szűnyogzugba. A presbiterek mit csinálnak? A presbiterek mit kívánnak? Én a góbék közt másként beszéltem a presbiterrel! A presbitérium itt buta és istentelen. Én bármely pillanatban magára hagyhatom ezt a gyülekezetet, hisz három esztendeje mit sem tettem, mint Isten szent igazát hordoztam, ültettem, palántáltam, és az eredménynek se híre, se hamva. A felcseperedett legénykék megdézsmálják kertemet, beugratnak lovaik jártatásakor a kertbe, szőlősömet dézsmálják, a budár szeme láttára. Hát azért mondom én azt: nekem ennyi nem elég: több kell. Évente legalább tíz holddal akarom gyarapítani az egyházi birtokot. Akkor majd beszélgetünk másként is, addig semmiképpen. Csak így. Vagy amiként a góbékkal szoktam volt. Isten nevében.

Becsukta az ablakot, aztán lassan az ajtóhoz lépett:

— Vagy amiképpen a góbékkal!!!

Egyetlen erős karmozdulattal szélesre tárta az ajtót:

— Jó éjszakát.

A három ember nem mozdult. Lámpagyújtás ideje még nem volt, de a sötétség egyre sűrűsödött, csomósodott. Három egymás mellé szorult árnyék állt a pap előtt. Lélegzésük sem hallatszott. Álltak egybeolvadva, és rongyaik, gúnyájuk elsimult, kiegészült a lüktető homályban.

— Nincs több szavam hozzátok, és nem is lesz soká!

Már egy gubanccá vált a három árnyék.

— Az isten verjen meg benneteket, menjete már ki, nem bírom a bűdös szagotokat!

A fekete gubanon, ott, ahol az arcot lelte volna a tapintó, kereső kéz — egy fényes kis kukac mászott a föld felé.

— Ne ríj, Sándor, megyünk.

Akár a mennydörgés, úgy csattant utánuk az ajtó. Ez észhez térítette őket. Megálltak.

Percekig álltak a sötét utcán, akkor az egyik megszólalt:

— A góbék, azok székelyek.

— Azok — mondta a másik.

— Azok hegylakó emberek, református testvérek!

— Testvérek.

— Tőlük mit kért Kovács tiszteletes?

— Mit kérhetett? Hegyeket.

— És azok is bűdösek voltak, pásztorok azok...

— Pásztor nép, nem szipákoló zsellér!

Akkor 'kinyílt mögöttük a paplak ajtaja, bent már égett a karos gyertyatartó fényt adó erdeje.

— Nem diskurálunk! Hazafelé!!!

Az éles hang megkerülte őket, és megisméltődött még kétszer, úgy, hogy arcukat perzselte.

Akkor az egyik ember halkán annyit mondott:

— Idekint meg maga bűdös minekünk!!!

Most nem az ajtó csapódott, nem dörgött semmi. Két rövid, éles csattanás volt csupán. Kivehetetlen előjelű valami. Az ember ilyenkor mindig várja a folytatását. Vagy valamit, ami megmagyarázza, és elnemteleníti... Kovács tiszteletes ösztönszerűen ütött, és ösztönszerűen, megint csak, elkezdett dőcögve futni a karos gyertyatartó irányába. Fejét válla közé húzta be, és várta, mikor döng a hátán a közápor. Gyorsan becsapta az ajtót, s csak amikor odakintről felhangzott az a csúfondáros háromhangú nevetés, csak akkor kapott észbe: itt sehol egy kő, itt minden omló rög, szelíd televény. Micsoda biztonság és alázat. Az embereket is azzá kell tenni. Alázattá. Semmivé. Földdé. Omló görönggyé! Istenem, micsoda biztonság!

Az elemek ősi, kiszámíthatatlan erejétől félt ő mindig; szembeszállt velük, megtörték. Roppant, és tört, és nem volt, hogy megint csak ezek az **ELEMEK teremtsék** meg önmaguk ellen Kovács tiszteletest.

És most, amikor egy percre azt érezte: íme, ismét legyőzött, mert csak a nevetést hallja, ami azt jelenti, hogy ezután már nincs mitől rettegnie. Ez a nevetés a megadás, a tehetetlenség hangja. Ez a nevetés az önmaguk levében, bűzében és tudatlanságában főzött, elkukult, megrekedt agyak atavisztikus vakkanása.

Megsimogatta ősz szakállát, és hosszasan sétálgatott a szobában. Annyi év után végre megnyugodott. Gömörből indult el az elemek ellen. Háromszor tért vissza oda Erdélyből, háromszor lódította bele a világba ez a küzdelem. Gömör: először a felesége hagyta el. Sohase hallott róla többé. Senki se tudott róla. Vagy csak egyszerűen **HALLGATTAK**. Másodszor kiszivárgott a hír, hogy párbajban sebesült meg, harmadszor lelőtt egy gyereket a fáról. Ezt soha senki se tudta meg. A gyerek nem halt bele, de megvakult és magatehetetlen nyomorék lett. Erdély csak egyszer köpte ki. Debrecenbe költözött, és onnan került ide, ebbe

a sötétségbe. Baranyába kívánczozott, de ott... nem, oda nem lehetett menni a németekskéktől.

És mint tarka szalagok, lebegtek előtte ezek a különös emlékek. És nagyot ivott, hogy a szalagok színesebbek legyenek, és ne lássa a cseresznyefáról lehencseredő gyereket.

„Hol van most ez az átkozott Komlóssy? Ez a Komlóssy biztos odahaza olvas, és eszébe se jut eljönni hozzám. Ezt a Komlóssyt meg kell büntetnem. Nem, nem lövök rá, ő nem mászik a cseresznyefámra, ő nem bántja a lelkem virágát, azt a csupa alázat Ilonát.”

Nevetni kezdett. Hogy ragadt rá Szegeden, az árva. És tetejében katolikus. És özvegyasszony. Amikor istentiszteletkor belép a templomba, mindig ott van egy elmaszatolt mozdulat: keresztet akar vetni, de észbe kap. Ennyire még képes. Ilona!

Nagyot nevetett.

Ez is az ELEMÉK kihívása. Nem az, hogy katolikus, hanem mert nem házasodott össze vele. Itt csak olyan házvezető-takarítónő. És nem lázad. Hallgat és alázatos.

Kovács tiszteletes orrcimpái egyre vadabbul tágultak, már három kis korsónyi bort ivott. Pillés, tavaszra itt mindig megpilléssedik bora, de nem szűri le. Neki így kell. Ez is beletartozik az ő játékába. Ha Ilona romlott nő lenne, akkor az is... azt se szűrné le. Mindennel határozott viszonyt akar Kovács tiszteletes. Ezt most hangosan is kimondotta.

Ilona kopogott be.

— Tiszteletes uram, a vacsora... már... vagyis: legjobb lenne...

Ilona mindig dadogott, amikor Kovács tiszteleteset ilyen meghitt állapotban találta a borral. Kovács ezt rég észrevette, és külön élvezte, ha az asszony ilyenkor nyitott rá.

— Mondja, Ilona asszony, Komlóssy tót?

Az asszony tágrameredt szemmel nézett a csillogó-villogó szemű tiszteletes felé. Nem értette, mire gondol, mit akar, és mit vár tőle.

— Mert: Komlóssy... várjon csak... az igazi tót név. Nincs ebben semmi hihető magyar íz.

Ilona megint csak hallgatott. Már a szobában se volt.

Kovács tiszteletes felhajtott még egy korsó bort, és fennhangon ezt mondta:

— Nektek könnyű, puha agyagemberké! Vackoltok, kenyeretek, ha van, gyereketek — mind bűdös. És azt persze nem sejtitek, hogy nekem milyen leírhatatlanul nehéz ez az élet. Én hajdú fattya vagyok. Nem nagyapámat, apámat is bérelni lehetett gazságra és fertelemre. És én tiszta vagyok, illatozom a tisztaságtól és nemességtől. A kegyességtől és tudománytól. Nem sejtitek, hogy negyvenéves fejjel egyszerre vagyok ifjú és vén ember. És azt sem sejtetheti senki közületek, hogy az én uralmam jó el, az én szavamnak ideje, az én akaratomnak évei érnek itt meg!

A vályog válla felett zúgott át a szobán, hogy az egyik könyvesláda vasalt sarkán omoljon szét. A pelyva úgy pipiskedett belőle, mintha szőre lenne annak, mintha borzólná magát ez az állat ingerültségében és szégyenében.

Egy vályog-állat.

A szoba tele üvegcsereppel.

És a vályog-állaton is néhány szilánk. Akár szűrős villogó szemek.

„Vályog ez és nem kő. Földből gyúrt emberek földből gyúrt mása. Ám az ablakomat betörte.”

Aztán, amikor Ilona arcáról eltűnt a rettenet és irtózat görcse, amikor összesöprögette az üvegszilánkokat, és még mindig nem mert semmit kérdezni — azt mondta:

— A vacsorámat ma este nem fogyasztom el. Megvonom önmagamtól, ha Komlóssy kántortanító nem jön el, nem látogat meg engem válságos állapotomban. Ne higgye, Ilona, hogy ezektől a vályog-emberektől félek. Én a saját természetemtől félek.

Leült a vasalt könyvesládára, és tenyerébe fektette homlokát. Tehetetlen dühvel gondolt arra, hogy nincs kéznél a karhatalom... de meg ha kéznél lenne is, az nem érezné azt, amit most ő érez. Ebből a dühből valamit félre is kell tenni!!!

Ezzel megnyugodott.

— Ilona, maga süket lehet, nagyon-nagyon süket!

Az asszony elpirult, és hangtalanul hátrált a konyha irányába.

— Azt mondtam: azt a tótockskát hozza elém élve!!!

Akkor olyasmi történt, amiről Kovács valóban nem is álmodott. Az asszony odaállt elébe, és szikrázó szemekkel azt mondta:

— Én is tótockska volnék, tisztelendő. Békécsabáról, páne!!!

Kovács tiszteletes fülében egyre hangosabban harangozott az utolsó szó: PÁNE, PÁNE, PÁNE!!!

„Ilona, nincs irgalom, nincs csend és alázat, nincs semmi, csak a büntetés!!!”

Egyetlen dologra emlékezett később vissza, és ez az emlékezet tette tönkre az életét. Mert nagyon meg kellett büntetni Filadelfi Ilonát, ám miért tűrte zokszó nélkül? Miért olyan művelt és...

Napokig rágódott ezen, míg prédikációit készítette, míg kertjében sétált, és elnézegette a hívői kötelező munkáját. Mert volt, létezett ezen az ÉS-en túl még valami. Filadelfi Ilona békécsabai tót asszony, de ott evangélikusok és nem katolikusok a tótok. Lehetett művelt, de aki művelt, az nem szegény, és nem megy világgá egy...

Kovács már irtózott önmagától is, a világtól is, és épp ebben a lehetetlen állapotban toppant be hozzá Ambrus József:

— Tiszteletes úr, az apám nagyon beteg, öreg ember, nem mertük szekérre tenni, behalt volna. Beszélni szeretne a tiszteletes úrral.

Kovács állta megremegett. A szerencsétlen jövevény, mert már volt alkalmja megismerni a pap arcának eme rángását, gyorsan kifelé iramodott.

— Az utolsó kenetet akarja az ÉN REFORMÁLT NYÁJAMBÓL egy göthös birka? PÁPISTA BÁLVÁNYIMÁDÓ LETT?!!!

Ambrusnak se kedve, se mersze nem volt, hogy visszaforduljon, és megmagyarázza, miért akar az apja találkozni halála előtt a pappal.

A pap még rázta nagy, nehéz öklét a távozó után, de akkor megjelent előtte Filadelfi Ilona véraláfutásos arca.

Ez aztán az utolsó csepp volt a pohárba: ott, a falu szeme láttára, a paplak ajtajában megütötte megint, nagyon az asszonyt.

Filadelfi Ilona nem esett el. Egy ember kapott utána. Egy villámló tekintetű, sötét bőrű, alacsony ember.

— A kutyaistenit magának, tiszteletes! Ha maga Isten igéivel takarózik, a derékalja ne legyen erőszak!

Kovács az életében háromszor vesztett. Egyiket se ismerte be. Ezt nem lehetett letagadni:

„Meg kellett volna ölni ezt a némbert!” Csak ez járt az eszében.

Már rég bent ült a könyvei között, de sehogy se múltott a keserősége. Ezt a cigányképűt még sohase látta. Olyan, mint az ördög. Olyan piszkos is, olyan okos is.

Ez szöveget ütött a fejébe. Egy kanász hogy mondhat ilyet. Neki!!! És honnan az a...

A pillés bor!

Sok korsóval, sokszor.

És a kanász. Az apró ördög.

Az ördögök nem nagyok, de okosak.

Vagy bolondok.

Itt szokás örülnék lenni...

Nem szokás, itt örültek *vannak!*

Ezek mind örültek és átkozott a puhaságuk. Vályogemberek.

Nincs kő és nincs medvebőr. Gémszar, vadlibatoll... SEMMI...

Itt vályog van és Ilonát meg kell ölni!

— Ilonát meg kell ölni, de nem szabad, mert NŐ. Miért nő? Miért?

*

Egy bögre volt az asztalon és kenyérmorzsa. Ezt látta, és állandóan a morzsákat figyelte rézsút az ágyból. Felpockolták a fejét, és így nem kellett megerőltetnie magát, hogy lássa az asztal tetejét. Jó volt, hogy a feje magasabban volt az asztallaptól, így volt egy olyan érzése, hogy még FELÜL van a dolgokon. Az ÉLETEN FELÜL. A morzsák sötét kis sündisznók, a bögre a templom. Ezt kellett nagyon nézni, hogy kivárja, míg a fia megérkezik az emberekkel. Mert azt mondta, hogy a pap kizavarta. Hogy a pap nem jön. Majd ha meghal és temetni kell. Akkor. De ő nem akar, nem szeretne azután már senkivel se találkozni. Mert kellett volna az a híres tiszteltes, hogy segítsen az utána megmaradóknak.

— Fú a szél?

— Nem fú, apám.

— Nem fú...

Az asszony, mint egy szobor, ott ült az ágy végénél, és a kis vaksi ablakot nézte. Hangja olyan volt, mint akinek mindenét elrabolták, de nem mer sírni.

— Ríjál, lányom. Könnyebb lesz.

Az asszony járomcsontján megfeszült a bőr: erősen ellenállt. Nem lehet élő embert siratni. Ó, istenem, milyen élő ember ez? Februárban még hányta a havat, aztán az olvadáskor ágyának esett. Egy hete már haldoklik, néha órára-kettőre kitisztul az agya. Mint máma. Ő biztat, hogy sirjanak körülötte. Milyen élő ez? És miért olyan nagyon fontosak azok az emberek ma itten? Fele sincs itthon.

És az asszony most elsírta magát. Ezen a kézenfekvő, egyszerű, teljesen érthető dolgon roppant meg az akarata. Hogy: FELE SINCS ITT-HON.

A morzsák mintha megmozdultak volna.

Ettől félt az ember ott az ágyban.

Hogy egyszer csak elmozdulnak, majd egész közelről látja őket... aztán abban a hülye és érthetetlen sorrendben áthaladnak a fején, és szűrnak kegyetlenül. Kenyér-sündisznók. Fekete-barnák. És a templom. Mert amikor ez a bögre... Nem, amikor a TEMPLOMOT építették, karjukon hordták fel rá minden téglát. Téglát? Minden csöpp habarcsot...

— Lányom, ezek a sündisznók... söpörd...

Az asszony nem fordította fejét a beteg felé, tovább is csak az ablakot nézte. Nem látta.

Igen: a karjukon hordták fel minden porszemet az állásokra. Akkor elfelejtették... borzalmas, és elképzelhetetlen, és nem is igaz...

— Akkor kellett volna, lányom... Akkor csak a torony járt a fejünkben. Lányom... Simon Mária... gyerekem...

Az öreg visszafojtotta lélegzetét. Azt tette, ami ebben a pillanatban a legnehezebb volt a számára: nem szuszogott. Hallani akarta a menyét. És mégse hallotta. Az asszony is visszatartotta lélegzetét.

— Hát már nem is beszélsz velem, lányom?

— FELE SINCS ITTHON!!! — buggyant ki az asszonyból most az áradat teljes lendületével. Nem lehetett tovább odázni. Meg kellett mondani, amit gondolt. Amit TUDOTT. Ilyenkor nincsenek itthon. Este, késő este... Éjszaka is meg lehet kocogtatni az ablakot, de most hiába.

Az öreg nem válaszolt. Most megint önmagával volt elfoglalva. A morzsák járták az agyát, a bögre homlokának koccant, aztán meghökölt, nyerített.

„Ezernyolcszázhatvanhatban... a templom... és akkor Kovács tiszteletes még meg se született tán. Most meg kidobja a fiamat.”

Az ajtó halkán kinyílt. Csendben bejött négy ember. Az asztalt most eltakarták az öreg elől. Nem szólt egyikük se.

A beteg körüljártatta tekintetét a jövevényeken. Most nagyon erőlködött, hogy életben maradjon még egy kicsit. Sárga kezével odaintette őket közelebb.

— Hát mégis találtál valakiket, Józsi. Kevesen vagytok, de ezt majd mindenkinek tudni kell. Beszéljétek meg. Ezt nekünk kellett volna, de elfelejtettük. Nem. Lám, még halálom előtt is hazudok. Önmagamot akarom becsapni. Na, ez az. Ezért nem a miénk a Jorgován. Pedig... Kiss Izsák gróf a nemesi szavát adta öregapáméknak, ha befejezik az egész birtokán a nádlást, a Jorgován lesz a fizetség... Most már Ágoston fia bérlő kézbe adta. Jenovayval kell tárgyalni, de azt ne hagyjátok. Ez a falué. Ezért sokan pusztultak a nádas-lápos vizekben eleinkből. Tenéktek kell visszaszerezni, megszerezni, mert az a legjobb föld a messzi környéken. Mi nem mertük kérni. TI KÉRJÉTEK! Ez parancs. Ez a hagyaték. És mindenkinek a családtagok száma szerint osztani. Eleink nem voltak kapzsi népek, nektek ezt nem szabad elfelejteni. Somogyi Imre bíró, ne hagyj, hogy ez a maroknyi szerencsétlen élete végéig sínylődjön, amikor a jussát más feji!!!

Az öreg szeme sárgásan csillogott, de mindnyájan érezték, hogy ott van benne az értelem és a fenyegető parancs fénye is. Ez a sárgás tekintet átjárta őket kétszer is, aztán kihunyt. Csendesen, egyenesen, méltóságteljesen.

— Isten veled, apám.

A szoba kiürült. Ambrus ott állt apja megnyugodott fejénél, az asszony a lábánál. Már nem sírt. A kínoktól féltette ezt a mindig megértő,

segítő embert. Most már a maga halála járt az eszében. Meg a férjéé.

— Menj, harangoztass. A koporsót én hozom haza neki. Most már magára hagyhatjuk, nem kér vizet, nem kér semmit. Pedig nagyon szomjasan halt meg. Láttam. Nem akarta abbahagyni a mondanivalóját, mert tudta, hogy soha többé be nem fejezheti. Isten vele, apám, Ambrus József.

Az asszony a takaró után nyúlt, hogy befedje a halott arcát, de férje tekintete visszaparancsolta:

— Ne tegyél ilyet előttem. Látni akarom, és mindenki lássa, mi maradt belőle. A virrasztóknak mind sorba el kell mondani a szavait, a gyászos gyülekezetnek szintügy. És ha már harangoztatni még, mondd meg a templomszolgának: én üzenem a tiszteletesnek, hogy fokossal megyek hozzá, beszédem van vele! Így mondd meg, ne másképpen.

Az asszony nem mozdult. Nem mert. Aztán halkán, bocsánatkérően megszólalt:

— Eljön az anélkül is, hogy fokossal hívnád. A temetés neki lakodalom és jövedelem. Gyarapodás neki mások nyomorúsága. Apád teteme előtt ne tégy szégyenére, Józsi. Csak a koporsóját hozd el neki. Várja.

IV.

— A papírjaidat meg se mutattad neki?

— Én lovat vettem tőle, nem papirost!

— Tudom. A pakszus. Az az igazolványa. Hogy nem loptam. De Csekonits lophat is, neki nem kell pakszus. Csekonits?

Az öreg fönt állt a dereglye tetején, és óvatosan billegtetette a hatalmas rudat, a kormányrudat. Bajsza befedte a száját is, egész az álláig leért.

— Mi van vele?

— Nem mondtam én egy árva szót se. Csak a nevit!

— De hogy mondtad?

Tariban megint felforrt a vér:

— Rácosan. Hogy mondtam.

A víz egyre kevésbé vette figyelembe az öreg hajós kormányozdításait. Valahogy mást csinált mindig, mint amit a kormányos akart. Az öreg egy jó csomó dolgot még meg akart mondani ennek a lóimádó „ifiúrnak”. Nem szeretett meggondolatlanul más dolgába avatkozni. Most se akart.

— Menj a lovakhoz.

— Állnak.

— Azért.

— De... állnak...

— A kehes is?

— Áll mindahány.

Az öreg nem tudta, mit lehetne ilyenkor... Nem! *Mit kellene* ilyenkor tenni. Benke kifulladt. Az öreg pajtás. Kifullad. Borzalmas. Pedig bogárnár népségből jött. Ha paraszt lett volna, mint az a Tari... De kidüglött még egy ember. Olyan, akiről nem is tétélezte fel. Bodnár. „Lehet, hogy arany van a gyerek körme alatt, de vért is adott hozzá.” Akkor a fagyos decemberi útra gondolt. Etel-napra, és... egyre töpörödött. Nem

is volt már. Nem létezett. Az édesanyját hagyta ott... de az december 16-án volt. Azóta nem bántotta a föld. Hacsak most nem. Mert most tagad. „Miért nem maradtam otthon?” De ez teljesen üresen visszhangzott benne. Nem ez volt, ami rágta a lelkét. Ette, rágta immár negyven esztendeje. Negyven? Valamivel kevesebb, de lehet, hogy több is... ki kellene számítani. De nem teszi. Csak a vak nyomokat lesi önmagában. Azok egyre mélyebbek. Már belefér az egész család. Az atyafiság is mindenestül.

— Hát akkor: maradsz?

Tari felkapta fejét, és csodálkozva nézte az öreget. Hova mehetne most ebben az átkozott árban? A hajó már csak a mélységek mozgását figyeli...

— A csendőröktől fél kend, Mihály bátyám? Kint szeretne látni engem a maga biztonságára?

Az öreg elszomorodott. Nem lehet ennek a mokány bolondnak egy puka szót szólni, ez csak csörömpöl a sok kemény vasdarabbal a lelke dobozában.

— Csak úgy láttam: a hajósélet nem való neked. Mert a hajós, az legyen csendes, mint a spongya, szívja magába, amit hall, de ne szúrja a mások szemét-szívét semmikor. Te megverhetted egymagad a német-cserneyi pendeles legényeket, hetüket, ha jól tudom, de amikor Torákon annak a román asszonynak a katrincájára léptél, ami se neki, se neked nem esett rosszul, de Vári Józsi bácsinak megmérték a szalonnát a hasán, hátán. Bicskával.

Tari hallgatta az oktató szavakat, és már megint érezte, hogy itt nem soká lesz maradása. A lovakhoz megy, vagy belelöki ezt a kutykuruttyos öreg bolondot a vízbe.

— Mihály bácsi, maga okos, világmentes ember, mondja meg maga nekem: miért vagyok én mindig olyan nagyon mérges?

Az öreg most ledobálta magáról a terített gúnyát, és úgy nevetett. Fel-felpipiskedve, aztán a sarkára állva; megint pipiskedve...

A víz most mintha felvette volna az öreg ördögi kacajának tempóját: erőteljesen a bal parthoz vágta a dereglyét. Szinte másodpercek alatt történt, hogy a dereglye megfordult, és farral meg oldalával haladt előre. Körtési a fedélen hempergett, és nevetett tovább. Tari arca egyre sötétebb lett, felkapaszkodott volna, de a lovak jártak az eszében, csak a Dögvészre gondolt végül, hogy csak erőt vegyen magán, és megragadja a kormányrudat. A hajó most teljesen féloldalra billent. A hajófenékről sikoltás hallatszott. Annak a hat-nyolc cseléd kétségbeesett kiáltása volt ez, akik hosszabb-rövidebb szabadságra vagy mindörökre hazafelé vették útjukat Temesvárról.

És három gyerek is sikoltott.

A három Radnai lányka.

Eszter magához ölelte őket, és most ő nézte a megbokrosodott, ijedt lovakat, azzal a sajnálkozással, amilyennel őket nézte az a három csendőr Aradon, amikor kikísérték.

„Jóasszony, nem tolonc ez, nekünk csak azt mondták, lennénk a közelében.”

„Mert mi is odavalósiak vagyunk. Én Oroszlámoson születtem, ez itt meg...”

„...Én padéi volnék, de elparancsoltak Törökbecséről, mert...”

„... Ha nem venné zokon, én leemelném azt a bölcsőt... ne tegyed, húgom... majd én!”

Eszter mosolygott. A kendőn át megtapintotta a fejét. Még egy kicsit érezte. Mert ahogy odaugrott, hogy a vonatra feldobja a bölcsőt, válláról lecsúszott a puska, és a halántéka felett a fejéhez ütődött. Az oroszlámosi, az a kétméteres, hatalmas ember előbb elpirult, aztán a karjaiba kapta, és dajkálni kezdte, mint egy gyerekct.

Egy pillanatra beleborzongott, aztán már szidta önmagát. Nem lehetett ilyesmit megengedni, hagyni, érezni.

És a lányok ott a karjai kemény ölelésében már szinte szűköltek. Eszter most lassan könnyezni kezdett. Mert az ég, a „koporsó” fenekéről nézve, forgott, mert a lányok még szűkölésükben is az ő pártján voltak, neki adtak igazat. Csupán a fájdalom és a félelem nyomorgatta őket, anyjukra szeretettel és tisztelettel néztek. Még ha a kis Rozika pirinkó füle fel is hasadt az oroszlámosi ember soha meg nem érezte szorításától. A VISZONTSZORÍTÁSTÓL.

A hajó különös, majd egészen rendellenes mozgása már odatartozott a valósághoz. A billegő almárium, az ide-oda csúszkáló ládák, az a két szék, a három pad...

— Eszter, te forgácsot viszel haza?

— Ami egészben marad, az legalább melegszik a forgácsa lángján.

Tari nagyon a szívére vette ezt a pár szót. Megint eszébe jutott, ahogy az öreg hempergett a nevetéstől, amikor ő a mérge felől kérdezte. Aztán erősen nekivetette hátát az almáriomnak, a hajó sorsán úgyse segíthetett. Nem is értett hozzá.

— Ahogy Temesváron rakodtál be, alig ismertelek fel. Olyan gebe lettél ez alatt a néhány év alatt. Rossz ember az a Radnai, ha a feleségét így elfogyni hagyja. Nem érdemel ő ilyen jó asszonyt.

Eszter nem válaszolt neki. Mit lehet mondani egy ilyen kevély boldognak? A lányok lassan felengedtek, nem nyöszörögtek már, a szorító kéz megenyhült. Rozika fülére zsebkendő borított, az meg szélesen mosolygott.

Tari nézte az asszonyt, aztán a lánykakat vette szemügyre.

— Neked se lesz katonád, Eszter.

— Még lehet. De meg milyen öröm van belőle, ha olyan lesz végül, mint te?

— Hogy belőlem milyen öröme lehet valakinek, azt ne előre mondja meg...

— Mert utána már szólni sincs kedve... Mondd, neked semmi dolgod, hogy itt ácsorogsz és szekírozol engem? Ez a kedvtelésed?

Tari káromkodott, és elsomfordált a lovak felé.

„Kemény kéz kellene ennek, nyergelni éjjel-nappal, aztán nem kerepelne. Fenét kerepelne! Tollat az orrába, mint a lúdnak!”

A dereglye most farolva siklott lefelé. Kétszer meg is akadt, megfeneklett valami sekélyesben, a deszkák közt utat lelt a víz.

— Átdobott bennünket a parton! — futott egy ember a lovak felé, ahol hárman is segédkeztek Tarinak, hogy a lovakat megnyugtassa, vagy legalábbis féken tartsa.

Eszter nem értette, mit jelentenek ezek a szavak. Nyugalmat erőszakolt arcára.

„Ezek érted jönnek.”

„Akkor úgy tűnt...”

„És elvisznek nekem.”

„Te csak vigyázz a magzatodra.”

„Én vigyázok rá. Te attól ne tarts. Én már csak arra tudok ügyelni, ami bennem van belőled. Ami kívül rekedt, ez már préda. Te, Radnai, miért adsz nekem magadból mindig egy kis reményt, ha az kéthetes korában már bizonytalanság, kétéves korában fogja a kezéd, és felvonulásra megy? Hova vonultok ti fel? Mi az, ami ott titeket különbbé tesz?”

„Tüzifa van a kamrában. Van burgonya is valamennyi... Megyek már, megyek.”

„Még csak azt mondd meg, mi legyen a neve!”

„Legyen Rozália, az én kislányom is az!”

„De ez, lehet hogy fiú lesz, csendőr!!!”

„Lehet...”

„Ki metszi le rólam ezt a kicsi fürtöt?”

— Rozikám, hogy megy az az imádság...

— Melyik, anyám?

— Nem tudom, Rozikám... van egy imádság.

— Melyik, anyám?

— Az istenről szól, tudnod kellene!!!

— Óh Mennyei Atya, a' Te Jóságod szüntelen tartson engemet. Óh Jézus, Istennek Szent Fia, Te szereteted szüntelen őrizzen engemet. Óh Szent Lélek...

— Lám, nem ez kell Istennek. A mi bútorunk, a mi szörnyűséges semmirevalóságunk kell neki. Hogy ne legyen... Hogy minek is legyen... Nekünk már nincsen. Csak a forgács, meg hogy apátok lelkét a deresen nevelték meg. Mint a gerebeneden a kendert. És már csak az ég forog felettünk, hogy megint csak hallgassunk, és legyünk alázatosai a Teremtésnek.

A hajó most egyszerre megállt.

— Ótelek?

Mindenki ezt kérdezte. Egyszerre. Még Körtési Mihály bácsi is. Pedig ő tudta, hogy Ótelekre a hajó csak északról érkezhetik. Most keletről verte magát a házak vékonyába.

— Tari, kifelé a lovakkal!

A hosszú csendet ez a kemény parancs törte meg. Egyszeri parancs. Nem is lehet megérteni. Csak valami felkiáltójel, de nem lehet megérteni. Tari rágyújtott. A dereglye most megint fordult, és már visszafelé ment az óteleki Nagyúton.

Tari csak mosolygott, és lassan oldozta a négy lovat. A maga négy lovát. Sunyin nézte, mi is lesz a hajóval.

„Dögvész, te döglesz meg elsőnek, itt nem maradunk.”

— Tari, ne simogasd őket, hanem szedd elő a láncokat! Meg a vontatófát, Tari!!!

Előszedte a láncokat meg a vontatófát.

„Meghunyházkodtam.”

Négy idősebb ember visszagurította azt az öt hordót... Persze, ezt is neki kellett volna lekötni. „Mit lekötni? Itt minden sima, csak az Isten hegyes!!!”

Akaratlanul is dél felé pillantott.

„Ette volna meg a fene ezt a munkát, meg mindent, ami ide tartozik. Ott a verseci hegy, ott a világ vége. Nekem...”

— Tari, ki a deszkákkal!!!

Zuborogva, zuhogva repültek ki a hajódeszkák. A víz pezsgett körötte, két kutya kapaszkodott fel rá, de a csáklyával azonnal le is verte őket.

— Embert se engednél te ide...

— Nem... elég teher a te okos fejed itten!!! Eszter!!!

— De a patkányok elmentek!

— El.

— El, ugye?

Tari most fogta a lovakat, előbb mégiscsak a MÁSIK négyet vezette a deszkákra.

— Mihály bátyám!!!

— Hol vannak a láncok?

— A lábadnál, oda dobtam!

— Miért vitted ki őket, mielőtt...

— Szarja össze magát, mielőtt beszélne! Dobja ki a vontatófát. Dögljön meg, ha nem tudja, mit kell tenni, ha tenni kell valamit.

Ebben a pillanatban a mocsos vízen át hat ember törtetett a hajó felé. Hat emberszabású valami.

— A keleti bölcsek!!! — kiáltott fel Tari a deszkák aljáról.

A hat ember már ott volt a lovaknál, akkor ketten odaléptek csuromvizesen a deszkához, megemelték, aztán már ugrottak is a társaik felé.

Egy perc alatt történt, egy másodperc alatt szinte. Hatan az első négy lóval már törtettek keletre a ködös alkonyatban.

— Mihály bátyám, lőjön a seggükbe!

Az öreg csak topogott egy helyben, és mondogatta: „Ezeket nem lehet elég jól őrizni. Nem elég, ha azt mondják nekik: Susara a tiétek. Ezek RABOK ott.”

A lovak eltűntek a sötét vízben. Ez a ködös levegőben. Csak a távoli csatakozó, csapkodó erőlködésük hallatszott még egy rövid ideig.

A kormányos térdre rogyott. Aztán csendesen leült.

A vízből kievickélt Tari most még jobban átkozódott, de valahogy ebben az átkozódásban inkább a felvillanó kés kései félelme érződött, mint a fenyegetés. A hívatlan vendégek a hajódeszkát, a pallót azért emelték meg, hogy őt, a víztől irtózó hajósembert a vízbe fordítsák. Egyszerűen odacsörtettek a csípőig-térdig érő vízben, ketten, vagy hárman is?, megemelték a deszkát és vitték a lovakat.

Tari a maga lovait nézte, és semmi se jutott eszébe, a káromkodások is úgy buggyantak belőle, hogy tudomása se volt róla.

Tipegett, apró lépésekkel kerülgette a megmaradt négy lovat, és darálta a már teljesen értelmetlen szavakat.

Körtési Mihály, az öreg hajós a vontatófán ült. Nem akarta nézni a csuromvizes legényembert. Ebben az átkozott percben is csak nevetni tudott volna rajta.

A mederig kellett volna visszajutni, de azt persze senki se tudhatta, hogy a víz meddig gázolható. Itt térdig-övig ér. A dereglye jóformán üres, nem gázol mélyen, azért jutottak ide: Ótelek alsó fertályára. Most vezessék-e ki a másik négy lovat? Neki kell döntenie.

— Tari, vezesd ki a lovakat, és készítsd őket vontatóra!

A csuromvizes méregzsák most még veszettebben káromkodott. Már

a didergő ember dühe és félelme ömlött belőle. Szakadatlan. Egy nagy áradatban.

Már a fokossal hadonászott, és megindult az időközben talpra állt hajós felé.

— Menjen kend a vízbe, és fürössze meg az ülepit! Ne mást küldjön a kés alá, adja a maga torkát a gazemberek kezébe!!! Nekem ne parancsoljon, ha a hajónak nem tudott, és a szántókra vitte az a nagy okossága!

Tari már rohant az öreg ködmönös felé, amikor szembe találta magát Radnaiéval. Eszter inas karját érte a fokos nyelének felébe oszlott, de így is kemény csapása.

A kislányok sirtak, az a néhány parasztember, aki a közelben ácsorgott, most egyszerre ugrott Tari felé. Tari most látta csak, hogy asszonyt ütött meg, hogy ezt a vétket soha senki meg nem bocsátja neki. „Ez olyan, mintha az anyádra emeltél volna kezet; az anyád megbocsát, a világ megkövez!!!”

Már megint a vízben volt.

Már megint.

Fázni se hagyták. Beledobták.

És nincs isten, hogy visszatérjen.

Csak víz van és omladozó, elhagyott házak.

Az öreg felé pillantott. Letörölte arcáról az iszapot, és arra gondolt, hogy ha az ember egyszer elhagyja a régi biztonságos fészket, akkor a világ minden furfangos ördöge ellene szegül.

Bár őt ezek az ördögök nyugton hagyták egész Temesvárig. Itt is szép volt a világ, minden rendben ment, ahogy elképzelte. Nem volt ő akkor se dühös, se mérges, csak szívta magába a városi levegőt. Nyirkos volt az a levegő, kicsit áporodott, de szaga volt. Azt jelentette: EZ TEMESVÁR.

És most az öregot nézte a vízből, meghökkenve, megállított indulatokkal. Tiszta szemmel a mocsok mélységéből.

— A láncot ledobom, készítsd elő a vontatófát is vele...

Az öreg semmit se változtatott a hangján.

Úgy viselkedett, mintha semmi az égvilágon nem történt volna. Még azzal se akarta megalázni, hogy engedékenyen szóljon hozzá.

Tari a dereglye faránál könyékig nyúlt a vízbe zuhanó lánc után. Aztán felvonszolta a hajó orráig. A kapocsba illesztette mindkét karikát, aztán visszament a vontatófáért. Az már a vízben úszott, mire odaért.

Nehezen találta fel magát az ágazó láncok között, de végre csak sikerült neki rendbe tenni és bekapcsolni a részút szerelt vontatófát.

Akkor eszébe jutott a Dögvész.

Most nem lehet kímélni.

Most semmi kímélet senkinek.

Ember iránt se, nemhogy állathoz.

Egy pillanatra felötlött benne, hogyha már csuromvizes, fogná ő magát be a Dögvész helyére.

„Öregapám egyökrös gazda volt. Nekem sikerült négy lovat venni!” Ez persze nem gyógyította ki a lelke nagy bánatát.

Most felkapaszzkodott a dereglyére, eloldotta a lovakat, felszerszámozta őket, és egyenként vezette a vontatófához.

Északra fordult a hajó, aztán lassan, szinte álomszerű lassúsággal el-

mozdult a falu, a kopasz fák, a tetőkön nyivákoló macskák... minden távolodott.

Az öreg nem volt érzelgős, gyenge lelkű ember. Kiszáradt, csikorgó, csontos-inas, zörgő tüdejű agg volt, most azonban mintha valami benne is megmozdult volna. Ahogy látóköréből kimozdult Ótelek az ázott vagy már térdre-orra bukott házaival, egyre sűrűbben hasogatta azt a száraz szívét a bánat. Vagy annak a távoli jelei visszhangoztak benne? Ez a legényember egyedül hozta össze a pénzt a négy lóra. Ez egy komoly vagyony, hisz a faluban négylovas gazda alig akad. Ökörrel szántanak-vetnek; három évvel ezelőtt még a vontatás is ökörrel ment a Begán.

Most visszaparancsolta volna a legényt, de nem lehetett.

Itt nincs gyepelő, ez nem ekefogat...

És látta, mert látnia kellett, valahogy odaragadt a tekintete, hát látta, hogy Tari néha övig a vízbe süllyed, néha hónaljig is. A lovak küszködtek, nem volt mibe megvetni lábukat. És az esti ködös félhomály már ugrásra készen lapult meg minden sarokban-zugban, résben.

— Jófelé megyünk, Mihály bátyám?

Az öreg csak bólintott, de a másíknak nem volt ideje odafigyelni az ő bólogató fejére, és még hangosabban kiáltott vissza, a káromkodásokat már a lovak csapkodó lábai alá engedte, de valami éle eljutott az öreghez mégis.

— Csak egyenesen, gyerek, a töltésnek itt kell lennie egy hajításnyira!!!

— Akkor szóljon, mekkora a kend hajítása, mert utána már a Bega mondja meg a nevét, azt pedig csak a fenekéről hallom meg... a lovaimmel együtt!!!

Tari most megint nagyon haragudott magára, hogy olyan sokat beszélt. Így volt a csiszárral is. „Ha megdöglök, meglelnek, márpedig meglelnek, megvasalnak, felakasztanak. Csekonitsot nem bántják. A Dögvést felaprítják a vágóhídon, és szalámit csinálnak belőle...”

Odafülett. Nem lehet most semmit hallani, ezek a lovak a lelküket kiadják, hogy az az átkozott fekete hüllő elterpeszkedve vontassa magát. „Hú, de megleléné!” Aztán emelkedni kezdett a föld a talpa alatt: itt van az elárasztott part!!!

— Hőha, hőha!!!

A lovak remegő tagokkal álltak meg, orrukból a gőzpamacs egyre nőtt-rövidült.

— Mi légyen?!!!

Sík víz mindenfelé. A partok biztos töltése nem látszott, de a sodrás a víz alá bújt parton túl erős, veszélyesen erős volt. De mintha el is olvadt volna már húszölnyire lefelé.

Az öreg nézte a vizet, a lovak remegve tartották az erősen hátra húzó súlyt, Tari káromkodott.

— Indulj a parton lefelé, nyugatra!!!

Tari nemet mondott, de mégiscsak fordította a lovakat maga felé, és tapogatózva, lassan araszolva megindult előre. Nyugatnak. Hazafelé. Ez aztán megint csak káromkodásra készítette. A teknő sehogy se akart legalább a part közelébe jönni, a mederből kifutó víz egyre csak szorította Ótelek felé. Így kétszeres erővel kellett ellenállni... Amíg szembe jöttek az árral, még valahogy csak elboldogultak, de most a parton kellett maradni, és tartani a hajót. A part nemegyszer szaladt ki a talpa alól,

akkor Tari megállította a lovakat, egyedül előre tapogatózott: igen, itt a partot már lent kikezdte a víz. Hol negyven-, hol nyolcvanölnyi hossz-szan.

A sötétség már kezét fogott a vízzel, amikor egyszerre elfogyott a víz a lábuk alól. Az, ami Tarit meglepte, hogy egyszerre, nem fokozatosan: egyszerre találtak rá a szárazra.

— Vontasd a part belső párkánya felé... Na, bele a vízbe! Ne fázóskodj most nekem!!!

A lovak követték a töltés belső párkánya felé, aztán ott az omladozó peremen haladtak még vagy tízlépésnyit, amikor a lánc megrándult.

— Hőha... Hőha...

A dereglye a partnak futott. Most már kiugráltak többen és hajórudakkal próbálták befejezetni a mederbe. Nagy hórukkok, káromkodások... aztán megjelent két hajólámpa is.

Tari most kérte, hogy a láncot oldják le az orrvasról, és kössék a hajó tatján a jobb oldali karikához. A lovak megint a vízbe merültek.

Akkor a farrész lassan befelé fordult, a kormánylapátot elkapta az ár és teljes erővel magával rántotta. Az öreg, kiszáradt test nem tarthatta vissza, szinte lesöpörte a kormányrúd. Amikor egy pillanatra megbillent a hajó, amikor a válaszfára ért, a víz vágó erejének holtpontjára, még mielőtt bizonyossá vált volna, az ár visszalökte-e, vagy a veszett méhébe veszik, az öreg odakiáltott Tarinak: akassza ki a vontatófát. Tari inkább megéreztte, mint megértette, és egyetlen mozdulattal kiakasztotta a láncot a vontatófa kampójából. Tehette ezt, mert épp akkor lazult a lánc.

És ez volt a szerencséje. Meg a lovaké is. Az ár magával rántotta volna a lovakat, meg minden bizonnyal őt is...

De az öreget lesöpörte a kormányrúd. Tarkójával-vállával zuhant a vízbe, és ott el is tűnt. Elnyelte a sötétség.

A dereglye előbb a túlsó parthoz vágódott, aztán mintegy harminc lépésre ismét a bal partnak vágódott és ott meg is feneklett. Feljutott a partra, az orra, oldalra fordult, és megállt. Az emberek kiabálva szaladtak a „Cselédes hajó” felé, a két hajólámpa idegesen ugrált kezükben.

Tari a vizet nézte, egész közel hajolt hozzá: az öreget kereste tekintetével.

A lovak is hegyezték fülüket.

A hajóról jajgatás hallatszott.

Asszony-, gyereksírás.

A víz szinte harsogott.

Tari most a lovakat nézte. Szemükben csillant meg néha az imbolygó hajólámpa fénye.

„Jó két órával ezelőtt én emeltem kezét rá, hogy agyonússem. Mert megszegyenített. Mert erősebb volt nálamnál. Az akarata volt ennek erős. Kutya akarata volt. Most meg fejest ugrott az árba, és nincs tovább. Hát nem piszok egy élete volt ennek az embernek? És most pontosan olyan, mintha én vertem volna le a hajó tetejéről. Ha nem is én, de mintha az én kívánságomnak adta volna meg magát. És kellett nekem hajósnak lenni? Kell ez a lucsok-mocsok nekem? Hát lehet így nekem otthonom?”

Nagyot köpött a sötétben harsogó vízbe, megemelte a vontatófát, és megindult a hajó felé.

Most érezte, hogy fázik. Nagyon. Nem vacogott, hanem egyszerűen kihűlt mindene. A legborzalmasabb az volt, hogy a szívét is kihűlni

érezte. Alulról indult el a fagyos lebegés, lehelete már nem is nagyon mutatta páráját, s akkor a szíve lassult jégbe szinte.

A hajópallóba botlott. Igen. Itt maradt, amikor a segítő népség kiszállt.

Megemelte. Emelte volna. Csak lehajolt, de felegyenesedni nem bírt. Térdre bukott. Csikorgó fogakkal szűkölve próbált talpra állni. Nem ment. Háta egy hatalmas fájdalom volt. Ez a fájdalom legyőzte. Lehengerelte. Már térdén se tarthatta magát. Elterült a nyirkos parton.

Kiáltani próbált, de görcsbe rándult rágóizmain se vehetett erőt. És ott állt a négy ló. Négy éjszakába simuló mén. És az egyik lehajolt. A nyelvét érezte a homlokán. És hallotta a diókat, ahogy zuhognak a rongyos rostán.

(Folytatjuk)